

Sælar lötur og ørilsí á eggjartromini

Magnus Dam Jacobsen
Handan fyrri havið — býurin og bygdin
Tórshavn 1988

Tað kann onkuntið tykjust óráttvist, at tað skal bera til at lesa eina bók eftir kanska 1–2 samdøgur, sum tað kanska hevur tikið ár at skriva og í kanska flestu færum skriva umaftur fleiri ferðir. Men tá ið væl veit við, er tað at hava lisið hvørt blað ikki tað sama sum at vera liðug við bókina. Hendingar, hugleiðingar og hugløg kunnu reka fram fyrri teg aftur og aftur, fáa teg at seta spurningar við okkurt tú áður helt teg hava greiða meining um, ella okkurt tú als ikki hevur hugsað um.

«Handan fyrri havið...» eftir Magnus Dam Jacobsen er skjótt lisið, tí Magnusa skrivingarlag hevur tað við sær, at tað er ein slik ferð á tonkunum, hann festir á blað, at lesarin verður rivin við av hesi ferð og hevur ílt við at steðga á aftur. Ikki av eini samanhangandi søgugongd, spenningurin er av einum øðrum slag enn tann sum t.d. kriminal-søgan hevur.

Tann ytra søgugongdin verður lýst í brotum. Tá søgan byrjar, liggur havnar-maðurin og rithevdurin Tonni í seingini í íbúð síni í Keyptmannahavn eftir at hava drukkið í vikuvís. Ein grannakona fær syrgt fyrri, at hann verður innlagdur og kemur undir læknahond. Hetta er ikki fyrsta ferðin; hýrurin á Tonni er ringur, og hann fær yvirtalað læknarnar at útskriva seg aftur, lovar plikt og bót at taka annað skinn um bak, og heim-afturkomin fer hann undir tað uppbygg-ingararbeiði, ið skal til fyrri at koma upp á rættkjøl aftur, so hann kann gera verk sitt liðugt: ein skaldsøga.

Øllum hesum verður væl greitt frá; men meira fyllir tað, sum gongur fyrri seg inni í høvðinum á Tonni, tað hann hugsar um seg sjálvan, fólk hann hevur hitt og tilburðir, ið honum hava verið fyrri.

Bókin er í tveimum pørtum, og í fyrra partinum minnist hann aftur á barna- og ungdomsár í Føroyum, mest í Havn, har hann er uppvaksin. Vit fáa eina mynd av teimum leimum í Havnini, har hann sum barn og ungur helt til. Havnin var minni tá, húsini høvdu meira navn eftir hvør ið átti tey; húsini hjá NN — enn eftir nummarroð og gotunavni: ...gota nr. xx, so at fjøldin av Havnarfólki í dag hevur ílt við at kenna seg aftur. Hetta er jú ein avleiðing av tí bráða vøkstrinum og skiftandi býarmyndini, ið verið hevur hesi seinastu ártíggjuni.

Hesin parturin av søguni kann lesast sum ein mynd av barnaspæli í 40- og 50-árunum, nógv munnu kenna segurnar aftur um dreingir, sum stjól egg at selja hermonnunum fyrri sjokolátu, og dreingjaspælið hevði hermannafyrir-myndir. Tonni minnist aftur á eina tryggja innandura verð við jólakakuroyk og kerligum foreldrum, men so brátt hann kemur út millum aðrar dreingir at spæla, verður verðin full av vandum og harðligum spæli; dreingir spæla røvara og soldát, spæla kriggj, drepa fuglar, frensar, rottur og mýs.

Magnus á kamari sínum í Søborg

stjála ber, pengar og bátar, arga smærri børn. Tað ræður um at læra at bita og sláa frá sær, í skúlagarðinum og aðra-staðni. Og seinni skulu dreingir læra seg at liva í teirri verðini, har brennivín, tubbak og konufólk hoyra til.

«There is a time boys have to do things if they are ever going to be men», sigur Hemmingway, og eyðsæð er, at Tonni hevur ílt við at mennast til «rættan mann». Tað bleyta barnið í honum vil ikki harðna. Hann fær seg ongantið til at drepa sum smádrongur, og sum vaksin bjóðar hann heldur ikki til at svava seyð, drepa grind ella skjóta haru. Í skúlanum er hann eingin roknimeistari, betur dæmar honum at lesa søgur og eigur longu sum blaðungur eitt fitt savn av bókum. Og í samanburði við aðrar dreingir er hann seinur at læra vaksna-mannalótir — spurningurin er um hann nakrantið lærir at drekka brennivín. Eitt høvðsevni í søguni er júst, sum tað stendur á permuni á bókini, at

brennivinið verður hansara høvuðsfiggindi, sum setur mark fyrri at fremja hansara glæsiliga ætlanir.

Men um enn Tonni vendur sær frá øllum destruktivum, ið lættliga gerst partur av tí «mansliga», so er hann kortin eingin bloyta og er sum bergtakin av øllum, ið minnir um ella symboliserar tað mannliga: spentar spengur og aðrar, sterkir vøddar, fyrri ikki at tala um knivar og vápn, ið ferð eftir ferð verða nevnd og lýst í søguni. Hann er sera kropsansin og røkir, næstan dyrkar sín egna «elskaða kropp», sum hann tekur til einastaðni. Og kropsrøktin er tíðar-krevjandi, ikki minst tí teir drúgvu drukktúrarnir fara illa við honum.

Ein stórir partur av bókini er um, hvussu nógv arbeiði hann leggur í at fáa seg sjálvan í rættlag aftur eftir eitt tøn, bæði sálarliga (við at skriva), og kropsliga. Hann røkir sár og snuddir, etur heilsugóðan mat fyrri at fáa vaktina aftur. Íbúðin, tann vakra íbúðin hann hevur fingið sær sum hóskaði karm um tað nøkulunda vælskipaða og regluliga liv, hann traar eftir at liva, er í lika ringum standi sum líkamið eftir eitt tilikt tøn. Ótrúliga væl er hetta ruddingar- og reinsanarstarv, ið er hansara Sisyfos-arbeiði, lýst. Hesin afturvendandi bardagin við fløkuna, ið er hansara harðasta avbjóðing í livinum, eins og hansara ótemjandi villa lyndi.

Hann spyr seg sjálvan, um tað eru avisar hendingar, fólk, ella ættarbregði kunnu vera orsök til at hann er sum hann er; og hann svarar nei. Hann tekur alla ábyrgd upp á seg. Er tað ættarbregði, so er tað ikki frá einum abba ella pápa, hann hevur tað, men frá teimum fyrstu forfedrunum, heilt afturi í tíðini, tá ið menniskjan kom niður úr trænum. Tað er tann villskapurin og tað forvitnið, ið livir í honum, tað er tað sum rekur hann út imóti tí markinum, sum dirvi ella moralur seta. Tað er spenningurin, hann fær við at ganga á hesi eggini, ið geva honum størstu upplivingar. Hann veit eisini, at tað júst er hesin villskapur og forvitni, ið er orsök til tostan: «Ein kom ikki úttanum, at í fløkuni búði ævintýr, spenningur, gandur og romantikkur og dramatiskar hendingar av syrgiligasta og allarfagraasta slag» (bls. 100).

Nógv er sagt og skrivað um kynsrollur, mest um kvinnur, og hvussu gentur verða sosialiseraðar til at vera kvinnur, og um at finna nýggjar og fjølbroyttari kvinnumyndir í staðin fyrri eina stíðnaða, tronga idealmýnd. Minni er sagt og skrivað um líkandi trupulleikar hjá dreingjum, ið skulu læra at verða rættir menn.

Hendan bókina hjá Magnusi reisir nógvir tilíkar spurningar. Tað góða er, at her verða ongar lættvunnar forkláringar givnar. Tá ið søgan er lisið at enda, vita vit líka so lítið sum Tonni svar upp á spurningar, hann setur. Hann dregur einki greitt mark millum ynskighugsan og veruleika. Tú kanst spyrja, um øll henda fixeringin av tí maskulínu er undirlutakensla, er Tonni ov bleytur ella moralskur til at fylgja tí ógvusliga livsháttinum hjá nógvum av teim dreingjum og monnum hann lýsir, og sum onkursvegna dregur hann, ella er tað tí hann ikki torir ella klárar tað. Men tú fært einki greitt svar. Verður bara mint(ur) á, hvussu samansett hvørt mannalýndi er og fult av móguleikum upp á gott og ilt, tá bert tú gevur tí gætur og hevur dirvi at royna tað.

Elín Súsanna Jacobsen

bøkur & bløð